

rini mağlûp eden Barak Han Nişâbur'u aldı, ardından Çağataylı hanzâdelerden olduğu halde İlhanlılar'ın hizmetinde bulunan Nikudar'a haber göndererek Abaka Han'ı arkadan vurmaya teklif etti. Abaka Han durumu önceden hissederek Nikudar'ı bir baskınla hapsettirdi ve böylece iki ateş arasında kalmaktan kurtuldu. Bu arada Kaydu Han'ın verdiği yardımcı kuvvetler bir hoşnutsuzluk çıkararak Barak Han'ı terkettiler. Yapılan ikinci muharebede Abaka Han galip geldi (22 Temmuz 1270). Ertesi yıl İlhanlı orduları Ceyhun ırmağını geçerek Buha-ra'ya kadar ilerlediler. Ardından Kaydu Han, kan kardeşine yardım bahanesiyle Çağatay ülkesine girdi. Barak Han Kaydu Han ile buluşmadan kederinden vefat etti. Bazı kaynaklara göre ise buluşma olmuş ve Barak Han, kendisine ikram edilen şerbetten zehirlenip ölmüştür.

Barak Han ölümünden bir yıl önce İslâmiyet'i kabul etmiş ve Sultan Gıyâsed-din unvanını kullanmaya başlamıştı. Öldüğü zaman geride Beg Timur, Tuva, Tokta, Uladay, Bozma adlı beş oğlu kalmıştı. Çağatay ulusunun istiklâlî oğlu Tuva Han zamanında gerçekleşecektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây* (Öztürk), III, 36, 43; Resîdüddin, *Câmi'u't-tevârîh* (trc. J. A. Boyle, *The Successors of Genghis Khan*), Columbia 1971, s. 139-141, 151-154; Vassâf, *Târîh* (nşr. J. von Hammer), Wien 1856, s. 29 vd., 134 vd.; Gaffârî, *Cihanârâ* (nşr. Mücteba Minovî), Tahran 1343 hş.; Muînüddîn-i Natanzî, *Müntehabü't-tevârîh* (nşr. Jean Aubin), Tahran 1336 hş.; Barthold, *Türkistan*, s. 541-546; a.m.f., *Four Studies on the History of Central Asia* (trc. Vladimeir-Tatiana Minorsky), Leiden 1956, I, 124 vd.; a.m.f., "Barak-Han", *IA*, II, 308-310; a.m.f. — [J. A. Boyle], "Burâk Khân", *EI*² (İng.), I, 1311-1312; Spuler, *İran Moğolları*, s. 79-82; a.m.f., "Borâq", *EI*, IV, 366-367.

MUSTAFA KAFALI

BARAK HAN

(ö. 830/1427)

Altın Orda hanı
(1425-1427).

Cuci Han'ın oğullarından Togay Timur'un neslinden olup 1367-1379 yılları arasında hüküm süren meşhur Altın Orda Hanı Urus Han'ın torunudur. Babası Kayırçak Han'dır. Uluğ Muhammed Han'ın ilk Altın Orda hanlığı dönemi (1419-1422), Emîr Edigü'nün oğlu Mansur Mirza'nın desteğini alarak ortaya çıkan Gıyâsed-din Han ile sona ermişti. Ancak Gıyâsed-din Han iki yıl sonra vefat edince Man-

sur Mirza bu defa Timur Kutluk Han'ın torunu Küçük (Kıçık) Muhammed Han'ı tahta çıkardı. Fakat küçük yaşta bir çocuğun hükümdar olarak itibar sağlayamayacağı görüldüncé Kazak ilinde hüküm sürmekte olan Barak Han Altın Orda tahtına davet edildi. Anası Urus Han'ın kızı olduğu için Mansur Mirza Barak Han'ın dayısı durumunda idi ve aradaki yakın akrabalık dolayısıyla hanlık için iyi bir namzet bulunduğunu zannediyordu.

Saray şehrinde bulunan Uluğ Muhammed'i şehirden sürüp hanlığını ilân eden Barak Han, Batı Sibiryâ bozkırlarında büyümüş olduğu için haşin tabiatlıydı. Nitekim kısa bir müddet sonra Mansur Mirza'ya kızarak onu yayının kirışıyle boğdurttu. Fakat bu durum kendi aleyhine oldu. En büyük destekçisini kaybeden Barak Han bununla da yetinmeyerek Mansur Mirza'ya bağlı olan ve "il" denilen grupları sol kolda Kapanarası kır denilen yere sürdü. O kış çok şiddetli geçtiği için bütün bu iller hastalıklı, soğuktan ve kıtlıktan kırıldı. Kaçabilenlerin büyük bir kısmı Küçük Muhammed Han ile Mansur Mirza'nın kardeşi Nevruz Mirza'nın yanına sığındılar. Nihayet Küçük Muhammed Han ve Nevruz Mirza Yayık ırmağını ve Cim ırmağını geçerek Kapanarası kırına geldiler. Burada yapılan savaşta Barak Han ve kardeşi Bölük Pulat Sultan yenilerek öldürüldüler. Böylece 1427 yılında Barak Han'ın yerine Küçük Muhammed Han ikinci defa hanlık makamına geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ötemiş Hacı, *Târîh* (haz. Mustafa Kafalı, doktora tezi İstanbul), metin kısmı vr. 63^a-69^b; Abdülgaffâr Kırîmî, *Umdetü't-tevârîh* (nşr. Necib Âsim, *TTEM* ilâvesi), İstanbul 1343, s. 85-90; Ali Celâyir, *Câmiu't-tevârîh* (nşr. İ. Berezin), Kazan 1851, I-II; *Düvel-i İslâmiyye*; B. Spuler, *Die Goldene Horde (1223-1502)*, Leipzig 1943, s. 157 vd.; Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972, s. 353; A. Y. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü* (trc. Hasan Eren), İstanbul 1976, s. 300-304.

MUSTAFA KAFALI

BARANTA

Orta Asya Türk boylarında
örf ve âdete göre
bir haksızlığa karşılık
yağma için yapılan akına verilen ad.

Kelime Çağatayca'da **baranta**, Kazakça'da **barymta**, Sartça'da **barımta**, Moğolca'da **bari-mta** şeklinde söylenmektedir. W. Radloff kelimeyi "çapul, yağ-

ma; rehin" karşılığında kullanmıştır. K. K. Yudahin ise *Kırgız Sözlüğü*'nde barantayı, "Haksızlık edenin veya onun hısım akrabalarının hayvanlarını sürüp götürmek maksadıyla yapılan hücumdur ki iddia edilen hakkı elde etme şekillerinden biridir" cümlesiyle açıklamıştır. *Kazak - Sovyet Ansiklopedisi*'nde de haksız tarafa veya onun sülâlesine karşı haklı tarafça öç almak maksadıyla yapılan fiile baranta dendiği belirtilmektedir.

W. Barthold baranta hadisesini, bozkırlarda düzenli bir hükümetin bulunmadığı zamanlarda halkın çok defa haklarını bizzat elde etmeye mecbur kalması, bir kişinin işlediği suçtan dolayı bütün kabilenin sorumlu tutulması ve asıl suçlu yerine kabilenin cezalandırılması şeklinde açıklamakta, saldırıya uğrayanların intikamlarını almak için barantacıardan herhangi birini yağmalamada serbest olduklarını ve bu durumun câmiaya zarar vermeksizin yıllarca devam ettiğini söylemektedir. Rus yazarı Grodekov da barantanın örf ve âdetlere göre yapıldığını ve bunun için saldırının baranta olduğunun açıkça ilân edilmesinin, barantanın gündüz yapılmasının ve bir haksızlığın giderilmesini amaçladığını belirtmenin şart olduğunu ifade etmektedir.

Baranta âdeti yakın zamana kadar Kazaklar ve Kırgızlar arasında devam etmiştir. Hakkını iyilikle veya hâkim kararına rağmen alamayan kimse, hasmının veya hasmının kabilesine mensup birinin malından hakkından birkaç misli fazlasını alıp kendi obasında saklar ve bununla hasmını hâkimin huzuruna getirmeye mecbur ederdi. Baranta hadisesinin ortaya çıkması için muhataplardan birinin değerine hakaret etmesi, onu dövmesi, öldürmesi veya namusuna dokunması (nişanlısını kaçırma, hanımına dil uzatma, kız kaçırma gibi) ve töreye aykırı hareketlerde bulunması gerekirdi. Barantanın şartları oluştuğunda haklı taraf değerine, yaptığı belli bir hareketten dolayı malına el koyacağını bildirir ve muhatabın kendisinin, onda yoksa yakınlarının ne kadar menkul malı varsa (at, deve, koyun, siğir sürüleri ve taşınır silâh) hepsini alırdı. Ancak bundan sonra baranta için şartlardan birinin ortaya çıktığını töre gereği han veya ileri gelenlerden birine anlatmak ve bunu şahitlerle ispat etmek mecburiyetindeydi. İspat edemediği takdirde hırsız, yağmacı ve saldırgan durumuna düşer ve ağır şekilde cezalandırılırdı.